

ALMQVIST I VÄRMLAND

Värmländsk Kulturs två tidigare artiklar om författarens tid i Värmland av Harry Nyqvist och Rudolf Fabricius-Hansen var införda i nr 3 årg 2 och i nr 1 årg 6. Lennart Bernesjö lämnar här ett ytterligare bidrag till förståelsen av skalden. Folke Isaksson säger i sin artikel i Pamfletter och Polemik: – Fortfarande framstår Carl Jonas Love Almqvist som en gåta som vi inte riktigt vet svaret på.

År 1966 uppmärksammades i hela landet 100-årsminnet av Carl Jonas Love Almqvists död. I Värmland hölls en särskild minnesstund vid Graf (Grav) i Köla, där diktaren bodde en kort tid som ägare och brukare av en liten gård. Hur kom det sig då att Almqvist, ämbetsmannen och författaren från storstaden Stockholm slog sig ner i en så avlägsen bygd och varför valde han just denna plats?

Almqvistminnen

Den skicklige och nitiske hembygdsforskaren Harry Nyqvist i Åmotfors har lagt ner mycken möda på att klarlägga Almqvists värmlandsprojekt och tack vare hans initiativ står nu den stuga, där Almqvist anses ha bott, på sin plats i Graf. På den närliggande Grafsunds herrgård finns ett minnesrum med teckningar och bilder av Almqvist och hans vänner. Disponent Gösta Schotte på Norserud sysslade också med forskning i ämnet och Wilmer Hasselmo, som en tid var lärare och kantor i Köla, författade ett krönikespel med motiv från "Värmlandskolonin".

Forskning

Invånarna i Köla har således visat ett livligt intresse för Almqvists vistelse i Värmland. Professor Henry Olsson, barnfödd i Köla, kom att ägna en stor del av sin vetenskapliga gärning åt Almqvists liv och författarskap. Det senare är numera allmänt erkänt som ett av den svenska litteraturens mest betydande, och man anser att Almqvist är en av våra få internationella storheter. Hans livsöde är också ovanligt, med dramatiska och tragiska inslag och som person upphör han inte att fascinera – en mångskiftande, svårgripbar, romantisk och demonisk gestalt.

Ill. av Svenolov Ehrén ur *Fyra folklivsberättelser*.

Värmlandsvistelsens förhistoria

Almqvist bodde i Värmland från januari 1824 till sommaren 1825, alltså ungefär ett och ett halvt år. Det kan tyckas vara en alltför kort tid för att den skulle spela någon roll. Men det förhåller sig så att värmlandsvistelsen har en intressant förhistoria och den kom att bli betydelsefull för Almqvists fortsatta diktning. Det står klart att Almqvist tidigt greps av det natursvärmeri och den rousseanska anda som är ett markant inslag i 1700-talets kulturliv. Hans mor älskade, säger han, "att ströva i parker och skogar, min dyra älskade mamma, helst ensam eller med Rousseau". I nästan hela hans produktion finner vi också en mängd naturbeskrivningar, både realistiska och romantiskt färgade. Ett exempel har vi i

beskrivningen av utsikten från höjderna ovanför Skillingmarks kyrka: "Trakten är just icke leende. Branter och omätliga Skogar. Men mellan dem i en djup dal ett långt Vattendrag med många vikar och holmar och stränderna rikt klädda med löfskog. När man från någon höjd betraktar alltsammans, fattas man snabbt af denna Naturs fruktansvärda alfvar: men i det samma märker man de mildaste lundar vid klara vikar, och i hjertat upgår en håg att kalla det hela sjelfva Leendets Dal –".

Manhemsförbundet

En starkt bidragande orsak var säkert också den s.k. Manhemsplanen. I Stockholm hade Almqvist varit medlem i Manhemsförbundet, ett slags andligt ordenssamfund med religiös och fosterländsk prägel. För detta skrev han en omfattande organisationsplan, omfattande nio grader och vars mål var hängivenhet i Gud förenad med medborgerligt patos. Detta kunde bäst genomföras genom en förening av bondelivets naturnära tillvaro och den bildade människans kulturgärning. Så heter det i utkastet till planen: "Att blott leva som idealiserad bonde vore då det allmännaste och högsta levnadssättet".

Kallelse

Av flera skäl kom Almqvists plan inte att förverkligas och det innebar en djup besvikelse för honom. Han såg sig missförstådd, hans förhoppningar var svikna, hans höga ideal misstänkliggjort. Då samlade han i stället några vänner och meningsfränder till en annan sammanslutning, Mannasamfund, där han blev ledare och inspiratör. Ty ett karakteristiskt drag hos Almqvist är hans kallelsemedvetande, hans strävan att framträda som andlig ledare. En informator hos major Juel på Nore-

sund, Eurén, träffade diktaren och understryker detta. Han såg honom som "en himlasänd profet, som kunde tyda lifvets mest svårlösta gåtor". Emellertid stöttes Eurén bort av vissa av Almqvists idéer och kände också en viss ängslan för honom: "Oaktadt all min beundran kunde jag ej avhålla känslan af ett slags hemskhet". – Detta uttalande är intressant därför att det vittnar om ett drag hos Almqvist som flera iakttagare påvisat, en egendomlig känslökyla som kan verka skrämmande och fränstötande – likaväl som den charm och värme han kunde utstråla, attraherade människor. Hans "demoniska" beteende kunde stöta bort hans vänner. Sålunda skriver Jonas Waern till Janne Hazelius: "Om någon av oss låg i sjön i livsfara, så vågade *Gustaf* livet för att frälsa, det samma gjorde *Du* och *jag* i sanning: men om *Love* gjorde det – vet jag ej".

Ursprungligen hade Almqvist tänkt arrendera ett torp i Stockholmstrakten, men eftersom Waern på hösten 1823 övertagit sin fars egendom i Värmland och slagit sig ner på Adolfsfors i Köla, hade han möjlighet att bereda plats. Han skriver till Almqvist: "Kom och bliv vår patriark. Jord skall jag skaffa att bebygga". Utom Waern och Almqvist bestod kolonin av Gustaf Hazelius och Almqvists syster. Almqvist gifte sig strax efter flyttningen med en bondflicka, Anna Maria Andersdotter, som varit barnflicka i

hans hem. Detta giftermål var i samklang med hans nya livsföring men äktenskapet blev inte lyckligt. Hustrun var analfabet och hade inga förutsättningar att dela mannens intressen.

Jordbrukare och skönande

Det visade sig snart att inte bara äktenskapet utan hela planen att leva som "idealiserad bonde" var ett misstag. Almqvist var inte lämpad för en tillvaro fylld av praktiska göromål och bekymmer, hans personlighet var alltför svårgripbar för hans vänner. Man ser av hans brev att han gör krampaktiga försök att uppehålla illusionen av att vara på samma gång jordbrukare och skönande. Så kom denna egendomliga förening att upplösas. Hans vänner i Stockholm hade haft sina betänkligheter och fått rätt. Geijer t.ex. skriver: "Den borgerliga sfär, vari man är född och uppförd, bildar kring var och en ett slags naturlig atmosfär: få gå utom den utan att förlora andan. Snarare går det an *uppför* genom en småningom kommen vana av utbildning. Olyckans ihärdiga skola kan även lära att uthärda fallet *utför*. Frivilliga språng i den ena eller andra riktningen lyckas sällan".

Jaktsslottet och Hermitaget

Geijer kan sägas ha fått rätt – men inte helt. Värmlandsvistelsen har – som främst Henry Olsson visat – satt tydliga spår i Almqvists dikt-

ning och har väl också haft betydelse för hans vidare öden. Inte minst den storslagna naturen med sina motsatser mellan allvar och stränghet, mellan skogens tyngd och sommarskönhet och ljuset över "de glittrande vattnets land" torde ha gjort djupt intryck. Mot fonden av oändlighetsblånande höjder tycks det naturligt för diktaren att planera det väldiga verket *Jordens blomma*, där verklighet och saga förenas. Flera av Almqvists litterära projekt blev förverkligade och Henry Olsson har visat hur författaren faktiskt skapat den verklighet han tänkt sig: "Det är denna litterära dröm, som Almqvist har förverkligat i *Jaktsslottet* och som han nu när värmlandsföretaget gått sönder ger ett utkast till i *Hermitaget*".

En besvikelse

Så blev drömmen om livet som idealiserad bonde realiserad i diktens form. Det är svårt att säga hur Almqvist upplevde misslyckandet i Värmland – ty en besvikelse måste det ha varit. Kanske anar man något av hans bitterhet i de tunga slutraderna i *Ormus och Ariman*, denna märkliga saga om gott och ont, om romantik och realism:

Varför är den goda dum –
Varför den kloka ond –
Varför är allt en trasa.

Lennart Bernesjö

Enligt traditionen planterade Almqvist ett "rosensmår" vid Noreby Bruk.